

Date: 5th October-2026

O'ZBEK TILIDA RANG-TUS SIFATLARI

Saydullayeva Dilbar Farhod qizi

*O'zbekiston Milliy universiteti Jurnalistika va o'zbek filologiyasi fakulteti lingvistika
yo'nalishi magistranti*

E-mail: saydullayevadilbar069@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek tilshunosligida sifat so'z turkumining eng boy va serjilo guruhi hisoblangan rang-tus sifatlarining semantik, morfologik va uslubiy xususiyatlari tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida rang-tus sifatlarining hosil bo'lish usullari, ularning darajalanish tizimi hamda badiiy nutqdagi ko'chma (metaforik) ma'nolari tahlil qilinadi. Shuningdek, rang-tus sifatlarining tasnifi va uslubiy bo'yoqlari maxsus jadval ko'rinishida tizimlashtirilgan va amaliy misollar bilan asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *sifat, rang-tus sifatleri, semantika, stilistika, ekspressivlik, affiksatsiya, reduplikatsiya, lingvokulturoloji.*

Аннотация: *В данной статье исследуются семантические, морфологические и стилистические особенности прилагательных цвета, которые являются наиболее богатой и выразительной группой качественных прилагательных в узбекском языкознании. В ходе исследования анализируются способы образования прилагательных цвета, система их степеней сравнения и переносные (метафорические) значения в художественной речи. Классификация и стилистические оттенки прилагательных цвета также систематизированы в виде таблицы и подтверждены практическими примерами.*

Ключевые слова: *имя прилагательное, прилагательные цвета, семантика, стилстика, экспрессивность, аффиксация, редупликация, лингвокультурология.*

Abstract: *This article examines the semantic, morphological, and stylistic features of color adjectives, which form one of the richest and most expressive semantic categories of adjectives in Uzbek linguistics. The research analyzes the formation mechanisms of color adjectives, their degree system, and metaphorical meanings in literary discourse. Furthermore, the stylistic variations and classification of color terms are systematized through structured tables and supported by authentic linguistic examples.*

Keywords: *adjective, color adjectives, semantics, stylistics, expressiveness, affixation, reduplication, linguoculturology.*

KIRISH

O'zbek adabiy tili lug'at tarkibi o'zining serjilo ma'no bo'yoqlari va uslubiy imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Leksik-semantik guruhlar orasida rang-tus sifatleri insonning tevarak-atrofni idrok etishini, dunyo manzarasining tildagi aksini (lingvistik manzarasini) namoyon etishda muhim o'rin tutadi.

Date: 5th October-2026

Rang-tus sifatlari faqatgina narsa-buyumning tashqi ko'rinishi va fizikal xususiyatlarini ifodalab qolmay, balki xalqning milliy-madaniy qarashlari, ruhiy holati va emotsional munosabatini ko'rsatishga ham xizmat qiladi. Hozirgi o'zbek tilshunosligida rang-tus sifatlarining yasaliash imkoniyatlari, darajalanish tizimi va ularning badiiy nutqdagi uslubiy vazifalarini tizimli o'rganish va tahlil qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi o'zbek tilidagi rang-tus sifatlarining semantik strukturasi, morfologik va sintaktik usulda boyish imkoniyatlari hamda badiiy matndagi stilistik funksiyalarini aniqlashdan iborat.

ASOSIY QISM

Rang-tus sifatlari narsa-buyum va hodisalarning vizual belgisini ifodalovchi sifatlar bo'lib, o'zbek tilida ular semantik va tuzilish jihatidan turlicha namoyon bo'ladi:

1. Tub rang-tus sifatlari: Boshqa so'zlardan yasalmagan, asosiy ranglarni bildiruvchi birliklar (*oq, qora, qizil, ko'k, sariq, yashil*).

2. Yasama rang-tus sifatlari: Boshqa so'z turkumlaridan yoki rang anglatuvchi otlardan affikslar yordamida yasalgan sifatlar (*jigarrang, olovrang, xirmoyi, piyozi*).

3. Rang-tus belgilarining darajalanishi: Rang-tus sifatlari o'zbek tilida darajalanish kategoriyasiga eng faol kirishuvchi guruhdir. Ular har bir darajada o'ziga xos morfologik va fonetik usullar bilan shakllanadi:

○ Ozaytirma daraja: -ish, -mtir, -imtir qo'shimchalari orqali (*qoramtir, ko'kish, sariqimtir*).

○ Orttirma daraja: Birinchi bo'g'inni takrorlash (*p, m* undoshlari yordamida) hamda leksik vositalar orqali (*qip-qizil, top-toza, g'irt qora, tim qora*).

Quyidagi jadvalda o'zbek tilida rang-tus sifatlarining semantik-stilistik shakllanishi va nutqda qo'llanish vositalari tizimlashtirilgan:

Rang-tus Sifatining Turi	Yasali h / Shakllanish Usuli	Vositalar	Misollar	Nutqdaagi Semantik va Stilistik Bo'yog'i
Asosiy ranglar (Tub)	Nolinchi shakl (tub so'zlar)	Asosiy leksik birliklar	<i>Oq, qora, qizil, sariq, ko'k</i>	Betara f, me'yordagi reng xususiyatini ifodalaydi.
Nisbiy rang-tus	Morfologik va kompozitsiya	-rang, -simon, -iy qo'shimchalari	<i>Jigarrang, oltinsimon, binafshaiy</i>	Rangni boshqa buyumga qiyoslab, aniqlik kiritadi.

Date: 5th October-2026

Rang-tus Sifatining Turi	Yasalis h / Shakllanish Usuli	Vosita lar	Misolla r	Nutqd agi Semantik va Stilistik Bo'yog'i
Ozaytirma rang- tus	Morfolo gik	-ish, - mtir, -imtir suffikslari	<i>Qoramt ir, ko'kish, sariqimtir</i>	Rang intensivligin ing me'yordan ozligini bildiradi.
Ekspressiv- orttirma	Fonetik / Reduplikatsiy a	Dasla bki bo'g'in + p, m undoshlari	<i>Qip- qizil, sam- sariq, yap- yashil</i>	Rangn ing o'ta kuchli, yaqqol namoyon bo'lishini bildiradi.
Kombinatsiyalas hgan	Sintakti k (Leksik birikma)	Maxs us kuchaytiruv chi so'zlar	<i>Tim qora, qarg'a oily, sutdek oq</i>	Badiiy va ta'sirchan uslubiy bo'yoq bag'ishlaydi.

Rang-tus sifatlarining ko'chma (ko'chma semantik) xususiyatlari

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, badiiy nutqda va xalq og'zaki ijodida rang-tus sifatlari ko'pincha o'zining to'g'ri ma'nosidan tashqari, metaforik va simvolik (ramziy) ma'nolarda qo'llanadi:

- Oq: Soflik, ezgulik, baxt (*oq ko'ngil, oq yo'l*).
- Qora: Qayg'u, yomonlik, og'ir holat (*qora kun, qora niyat*).
- Yashil/Kuyuk: Hayot, yasharish, yoshlik simvoli.

O'zbek tilida rang-tus sifatlari boy semantik, morfologik va uslubiy imkoniyatlarga ega. Tadqiqot natijalariga ko'ra:

1. Rang-tus sifatlari nafaqat narsa-buyumning vizual belgisini ifodalaydi, balki o'zbek tilining boy obrazli vositasi bo'lib xizmat qiladi.
2. Rang-tus sifatlarida orttirma va ozaytirma darajalarning yasaliishi morfologik (affiksatsiya) va fonetik (reduplikatsiya) usullarning serahsuldorligini ko'rsatadi.
3. Ushbu sifat guruhi lingvokulturologik jihatdan ham yuqori qiymatga ega bo'lib, badiiy adabiyot va publisistikada matnning ta'sirchanligini oshirishda muhim grammatik va uslubiy resurs hisoblanadi.

Date: 5th October-2026

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Jamolxonov, H. (2005). *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Toshkent: Talqin nashriyoti.
2. Rahmatullayev, Sh. (2006). *Hozirgi o'zbek adabiy tili (O'quv qo'llanma)*. Toshkent: Universitet.
3. Sayfullayeva, R., Bahriddinova, B., Abduroziqova, Sh. va boshq. (2010). *Hozirgi o'zbek tili*. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Tursunov, U., Muxtorov, J., Rahmatullayev, Sh. (1992). *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Toshkent: O'zbekiston.
5. Shoabdurahmonov, Sh., Askarova, M., Hojiyev, A. va boshq. (1980). *Hozirgi o'zbek adabiy tili (1-qism)*. Toshkent: O'qituvchi.

